

Ключевые слова: суд, судебное заседание, судебное разбирательство, участники судебного разбирательства, правовая деятельность, секретарь судебного заседания, правовой статус, журнал судебного заседания.

Lysnychka I. P. STATUS OF THE COURT SESSION SECRETARY AND LEGAL ANALYSIS OF HIS ACTIVITY

The article is devoted to defining the legal status of the court session secretary and legal analysis of the court session secretary based on the theoretical understanding of the nature and characteristics of this activity. Considered and studied the basic elements of the legal status of court session secretary, who is a direct participant in the proceedings. Analyze the judiciary legislation system and status of judges as well as summarizes the major scientific approaches to understanding the category of "legal status of the court session secretary".

Keywords: court, court session, proceeding, participants in the proceedings, legal activity, court session secretary, legal status, journal of the court session.

УДК 159.9

Майко Н. С. (м. Краматорськ)

ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК СИСТЕМОУТВОРЮЮЧИЙ КОМПОНЕНТ ОСОБИСТОСТІ КУРСАНТІВ МВС УКРАЇНИ

У статті розглядається психологічна культура курсантів МВС України як системоутворюючий компонент їх особистості; місце психологічної культури в психічній організації курсантів, її зв'язок з іншими психічними утвореннями, власній структурі та роль психологічної культури в різних формах соціальної взаємодії курсантів.

Ключові слова: загальна культура курсантів, психологічна культура, професійна психологічна культура, розвиток особистості курсантів.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства спостерігається значний інтерес до проблем розвитку психологічної культури особистості, який виявляється у теоретичних і практичних дослідженнях. У той же час проблема психологічної культури курсантів МВС України залишається відкритою, чітко не визначеною і не розкритою у всій своїй складності з численними взаємозв'язками. Проблема розвитку психологічної культури курсантів в процесі навчальної діяльності поєднує: розвиток професійно важливих якостей особистості майбутнього фахівця; формування високої професійної компетентності та виховання професійної спрямованості.

Формулювання мети та постановка задачі. Визначити психологічну культуру як системоутворюючий компонент розвитку особистості курсантів МВС України.

Аналіз останніх досліджень. Слід зазначити, що тільки невелика кількість досліджень присвячена проблемам розвитку психологічної культури при підготовці курсантів у ВНЗ до майбутньої професійної діяльності й соціального життя. У працях О.О. Бодалева, О.О. Вострикова, І.В. Дубровиної, Є.О. Климова, Б.Г. Мещерякова психологічна культура розглядається як певний рівень психологічної освіченості сучасного фахівця і особистості, рівень самопізнання, відносини людини до оточуючих людей, до самих себе, до природи.

Ряд вчених зробили спроби розкрити зміст психологічної культури (О.Г. Асмолов, А.Б. Добрович, І.В. Дубровіна, В.П. Зінченко, Л.С. Колмогорова, Я.Л. Коломенський, Д.О. Леонт'єв, О.Б. Орлов та ін.). У зазначених дослідженнях психологічна культура розглядається як частина загальної культури особистості, в якій відбивається певний рівень самопізнання людини.

Дослідженню проблем психологічного розвитку курсантів присвячено ряд робіт в юридичній психології (А.М. Бандурка, С.П. Бочарова, О.В. Землянська, М. І. Єнікєєв, В.Л. Васильєв, В.Н. Волков, О.В. Дулов, А.Р. Ратінов, В.В. Романов, О.М. Столяренко та ін.).

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи психологічну культуру як системоутворюючий компонент особистості курсантів МВС України, можна зазначити, що психологічна культура – це узагальнене інтегральне утворення високого рівня, що містить пов'язані за координаційними й субординаційними принципами такі психологічні властивості особистості, як: мотиваційні, емоційні, інтелектуальні, комунікативні, рефлексивні, регулятивні. Зазначене дає можливість розглядати психологічну культуру з позицій системного підходу як ієрархічне системне утворення і новотвір психіки людини в руслі культурно-історичного розвитку й у контексті соціальної взаємодії людей. Важливе значення мають дослідження особливостей прояву психологічної культури в ході педагогічної взаємодії в освітньому середовищі. Необхідно враховувати, що психологічна культура є результатом не тільки соціалізації й освіти, а й виховання висококультурного фахівця, здатного до великої внутрішньої роботи над собою, роботи з поєднання й гармонізації власних життєвих інтересів і потреб з інтересами навколишнього світу й соціуму.

Психологічна культура в розвинутому вигляді – це достатньо високий рівень самоорганізації й саморегуляції життєдіяльності людини, різних видів її базових прагнень і тенденцій, ставлення особистості до себе, до близьких і сторонніх людей, до живої і неживої природи, до світу в цілому. Це оптимально організований процес життя. За допомогою розвинутої психологічної культури курсанти гармонійно можуть враховувати як внутрішні особистісні вимоги своєї психіки так і зовнішні вимоги соціальних і природних середовищ життя та професійної діяльності.

Психологічна культура як системоутворюючий компонент розвитку особистості охоплює комплекс спеціальних прагнень (тенденцій, потреб, орієнтацій), які розвиваються усвідомлено до природних здібностей людини, які забезпечують її розвиток, а також набір відповідних цим прагненням і здібностям умінь і стійких видів навичок поведінки, які щодня виявляються і потребують самовдосконалення [8].

Загальна культура життєдіяльності курсантів складається з таких процесуально-особистісних якостей як етична, естетична, психологічна, фізична, пізнавально-творча і загальногармонізуюча. Загальнокультурні спонуки входять до набору базових, природних культурологічних тенденцій і мають в цьому наборі також протилежно спрямовані окультурювальні еквіваленти, як правило, слабші за ступенем своєї виявленості в особистості.

Психологічна культура разом з оптимальним способом життя забезпе-

чує стійке гармонійне функціонування особистості, яке виявляється у: хорошому самопочутті; позитивних гармонізуючих орієнтаціях на конструктивне спілкування; задоволеності життям – характером взаємовідносин з іншими, своїм здоров'ям, способом життя, процесом творчості; саморегуляції своїх бажань, емоцій і дій, своїх звичок, процесу розвитку [10].

Даний перелік проявів психологічної культури свідчить про те, що вона є цілісною характеристикою особистості курсантів й виражається в різних психологічних аспектах їх життя: у емоційних переживаннях і самовідчутті, мотиваційних і когнітивних проявах, у поведінці. Психологічна культура забезпечує оптимальний набір різноспрямованих прагнень і інтересів курсантів, переважанням позитивних мотивацій над негативними, гармонійним функціонуванням у цілому.

Рівень психологічної культури курсантів МВС України можна свідомо підвищувати за допомогою спеціально на неї спрямованих процесів розвитку й саморозвитку. Вона вимагає для своєї підтримки й підвищення практично щоденних, але помірних, зусиль для розвитку позитивних, особистісних установок, «позитивного мислення» і позитивної поведінки.

Психологічно-культурний розвиток курсантів МВС означає, що вони успішно беруть участь не тільки в одній вузькоспеціалізованій діяльності, але і в її різних сферах. Для цього має бути характерним високий рівень розвитку будь-яких спеціальних здібностей (технічних, педагогічних, музичних та ін.) на фоні досить високого загального рівня розвитку.

Становлення психологічно культурних фахівців пов'язане з формуванням ієрархічної структури мотивів і цінностей: домінуванням вищих рівнів над нижчими. Рівень мотивів і цінностей визначається мірою їх спільності, починаючи з особистісних мотивів (найнижчих) через інтереси близьких людей, групи, колективу, суспільства, – до загальнолюдських, універсальних цілей [6]. Наявність таких ієрархій в особистості курсантів не порушує її гармонії, оскільки складність, множинність інтересів, поліспрямованість за наявності домінант забезпечують різноманітність зв'язків із професійною діяльністю та соціумом.

Навпаки, обмеженість особистості (наявність єдиної мети, звуження кола інтересів, спілкування та ін.) часто призводить до її дисгармонії. Системним параметром, що характеризує гармонійну особистість, є високий рівень збалансованості відносин різних особистісних утворень: потреб, мотивів, ціннісних орієнтацій, самооцінки, образу Я-реального та Я-ідеального [11]. Тому повноцінне формування психологічної культури курсантів МВС України залежить від того, які саме за своїм змістом потреби набувають у них форми саморуху, і справа виховання полягає в тому, щоб сформувані у курсантів навички саморегуляції психічних процесів. Тому курсант, навчаючись у вищому навчальному закладі, змушений докладати іноді значних зусиль, щоб створити відповідні умови формування психологічної культури як елемента професійно значущої діяльності.

Розвиток загальних і спеціальних здібностей особистості є вищою психологічною функцією (згідно із соціокультурною теорією Л.С. Вигот-

ського). Здібності як вищі психічні функції, вищі особистісні утворення оформлюються в міжособистісному спілкуванні, перетворюючись і перетворюючи собою всі особистісні характеристики, що виникли раніше: темперамент, характер, мотивація, емоції та воля [2].

Справедливим буде зазначити, ідея розвитку психологічної культури курсантів МВС – майбутніх фахівців означає, що особистість повинна повернутися до свого природного стану, контролювати свою поведінку, мати високу відповідальність за все те, що становить сферу її культури, щоб досягти гармонії культури і «натури». Викладачі ВНЗ повинні самі прагнути до такого ідеалу і при цьому передавати свій досвід курсантам – майбутнім висококваліфікованим фахівцям. Тому прогнозування психологічної культури курсантів МВС України і пошук шляхів її формування не втрачає свого актуального значення в даний час.

О.І. Мотков виділяє такі чинники становлення й розвитку психологічної культури: інші культури, що може бути конкретизовано як подвійна культурна орієнтація, як зіткнення традицій, норм і т.д. з національними; історико-культурна спадщина у вигляді хронологічно попередніх традицій, норм, цінностей, стереотипів; сучасна субкультура, що виявляється в молодіжній і дитячій субкультурі, контркультурі; сім'я з її традиціями, освітнім рівнем старшого покоління, стилем сімейних стосунків; вплив засобів масової інформації; освітня система, що задає певну мету, завдання й методи навчання та виховання [8].

Зважаючи на дослідження загальної (базисної) культури людини, можна виділяти поняття «загальна (базисна) психологічна культура особистості», яка є інтегральним феноменом, і більш вузьке – «професійна психологічна культура». В аналізі психологічної культури як інтегрованого явища можна виділити структуру, що характеризує її змістовний бік, а також структуру окремих елементів [9].

Слід вказати, що особливість першого підходу до визначення структури полягає в описово-пояснювальному формуванні кінцевого образу психологічної культури особистості, а другого – у виділенні взаємопов'язаних блоків, що доповнюють один одного. Обидва підходи є взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими. Структура психологічної культури, запропонована О.І. Мотковим, є яскравим прикладом вказаного вище описово-пояснювального підходу: регулярний процес самопізнання, самоаналіз своїх особистісних і поведінкових особливостей, у результаті якого починає усвідомлюватися своє життєве призначення, утворюється і підтримується конструктивне самовідношення; конструктивне спілкування з близькими і сторонніми людьми, що допомагає продуктивному вирішенню особистих, ділових і суспільних питань; саморегуляція своїх емоцій, дій і думок – розвинені прагнення і вміння підтримувати переважно позитивний емоційний стан, розвинена «соціальна гнучкість»; конструктивне ведення своїх справ, для якого характерне реалістичне планування; саморозвиток – наявність цілей і діяльності із самовиховання особистісних установок і поведінки, який гармонізує бажання, емоції, думки і уявлення про себе, людей, навколишній світ, природу, ставлення

до них, поліпшуючи весь спосіб життя. Дана структуризація є перспективною, оскільки характеризує психологічну культуру не в статиці, а в динаміці [8].

Кожний з вище перелічених елементів за структурою, запропонованою О.І. Мотковим, є значущим у загальній структурі феномена психологічної культури курсантів МВС України. Але провідну роль відіграють переконання, оскільки вони є основоположними наповненнями феномена психологічної культури курсантів. Саме в переконаннях міститься те, до чого курсанти насправді схильні, чим керуються в повсякденній діяльності, що втілюють у зразках і моделях поведінки. Переконання можуть бути пов'язані як із природними суб'єктивними, так і з соціальними чинниками. Переконання, пов'язані з об'єктами природи, включають інформацію про фізичну картину світу та інформацію про способи дії в ньому. Переконання, пов'язані із соціальними об'єктами, включають знання, уявлення про традиції, звичаї, ритуали, етапи поведінки, відомості про те, що вважається бажаним або небажаним, справедливим або несправедливим у рамках соціуму.

Л.С. Колмогорова виділяє такі структурні компоненти психологічної культури особистості: знання і уміння, психологічна компетентність, ціннісно-смысловий компонент, рефлексійно-оцінний компонент, культуруотворюючий компонент [6]. Л.Д. Дьоміна та І.О. Ральникова пропонують до елементів психологічної культури додати поняття самоцінності – «внутрішньої» картини самого себе, своєї індивідуальної значущості, яка є у кожної людини, а також психологічне здоров'я людини, що відображається в позитивному ставленні до себе, оптимальному психічному розвитку, зростанні і самоактуалізації особистості, психічній інтеграції, особистісній автономії, реалістичному сприйнятті оточуючих, умінні адекватно впливати на оточення і оцінювати його вплив [4]. Ю.І. Лобанова запропонувала структуру психологічної культури, у якій зазначені такі компоненти: когнітивний, що об'єднує психологічну грамотність і компетентність; ціннісно-смысловий; рефлексійно-оцінний; поведінковий; креативний; соціальний інтелект [7].

Вивчення проблеми психологічної культури показало, що системоутворюючим компонентом-чинником психологічної культури курсантів МВС України є соціальний інтелект, що виступає своєрідним мірилом психологічної культури. Ряд дослідників вважають: «... щоб психологічна культура характеризувалася високим рівнем, вона повинна відповідати критеріям, що встановлюються в даному питанні соціальним інтелектом всього суспільства» [3;5;6].

Одними з базисних складових психологічної культури курсантів МВС України є знання і уміння, що лежать в основі психологічної грамотності. Саме з отриманням психологічної грамотності починається формування феномена психологічної культури. На думку Л.С. Колмогорової, психологічна грамотність означає оволодіння психологічними знаннями (фактами, уявленнями, поняттями, законами), уміннями, символами, правилами і нормативами у сфері спілкування, поведінки, діяльності [6].

Психологічні знання й уміння передбачають оволодіння курсантами системою способів психологічного пізнання, їхнє вживання, дотримання норм, правил на рівні рольової поведінки, соціальних функцій, традицій. Ці

психологічні знання й уміння характеризують мінімально необхідний рівень розвитку психологічної культури. Знання й уміння становлять ядро психологічної грамотності і є необхідним ступенем в освоєнні культури.

Підвищення рівня психологічної культури курсантів МВС України нерозривно пов'язане з іншим компонентом цього феномена – психологічною компетентністю. Психологічна компетентність може бути охарактеризована через ефективність, конструктивність діяльності (зовнішньої і внутрішньої) на основі психологічної грамотності і передбачає адекватне використання власного минулого досвіду, досвіду інших людей і суспільно-історичного досвіду. В психологічній компетентності можуть бути виділені такі загальні елементи: освоєння психологічних способів пізнання й самопізнання, спілкування, ігри тощо; аналіз минулого досвіду і його адекватне використання для вирішення актуальних психологічних проблем; оволодіння знаннями, навичками, уміннями, необхідними для вирішення психологічних проблем, завдань та їхнє адекватне використання, перенесення в конкретні умови; вироблення ефективних програм поведінки, діяльності в різних ситуаціях. Отже, основна відмінність психологічної грамотності від компетентності полягає в тому, що грамотний курсант володіє певною інформацією, а компетентний – реально й ефективно може її використовувати в актуальних ситуаціях [9].

Ціннісно-смісловий компонент психологічної культури особистості є сукупністю системи особистісно-значущих і особистісно-цінних прагнень, ідеалів, переконань, поглядів, позицій, відносин, вірувань у сфері психіки людини, її діяльності, стосунків з оточуючими [12]. Ціннісно-смісловий компонент курсантів МВС України становить «ядро» структури їх особистості і характеризує її спрямованість. Ієрархія цінностей і значень, світогляд, переконання та ідеали є змістовним боком структури і спрямованості особистості курсантів. У них домінують такі найскладніші елементи культури, як: смисловий зміст, що вкладається в ті або інші феномени, ціннісні орієнтації, що служать основними регуляторами особистісного вибору, позиції особистості. Ціннісно-смісловий компонент культури курсантів надзвичайно сильно впливає на формування у них психологічної грамотності й психологічної компетентності, розвиток рефлексії.

Рефлексійно-оцінний компонент визначає відстежування людиною цілей, процесу і результатів своєї діяльності щодо оволодіння психологічною культурою [1]. Рефлексія курсанта МВС як суб'єкта психологічної культури охоплює всі перераховані її компоненти: осмислення власного рівня психологічної грамотності і компетентності, особливостей ціннісно-смісловій сфери та інших питань.

Вищим проявом психологічної культури курсантів МВС України є культуруоутворення.

Культуруоутворюючий елемент означає, що людина є не тільки творінням культури, але й її творцем. Існують наступні критерії творчості: новизна результату або способу діяльності; якість мислення і уяви, що характеризується як креативність. Об'єктом психологічної творчості можуть виступати образи та ідеї, символи і поняття, вчинки і відносини, цінності і переконання [10].

Слід зазначити, що існує два взаємопов'язані явища – культурозасвоєння і культуроутворення. Перше явище характеризується процесом інтеріоризації, а друге – екстеріоризації. Причому культуроутворення виступає як вищий рівень стосовно культурозасвоєння. Культуроутворення, наступне за засвоєнням психологічної культури, має безліч меж. З одного боку, це співтворчість з навколишнім соціумом, з іншого – створення власних життєвих теорій, відкриття психологічних закономірностей, які найтіснішим чином пов'язані з процесами пізнання себе як особистості, а також навколишнього суспільства [10].

Культуроутворення не обмежується певними рамками і може існувати в різних іпостасях. Саме цей компонент психологічної культури є головним чинником її розвитку у курсантів МВС України. Таким чином, психологічна культура є системним утворенням, кожний компонент якого пов'язаний з іншими і, разом з тим, є самостійною характеристикою, що виконує власні функції. До структури психологічної культури слід підходити з позицій інтегрального вивчення рівнів, виділених за різними параметрами.

ВИСНОВКИ

1. Психологічну культуру варто розглядати з позицій системного підходу як ієрархічне системне утворення і новотвір психіки людини в руслі культурно-історичного розвитку й у контексті соціальної взаємодії людей.

2. Психологічна культура особистості курсантів формується у процесі професійного становлення. Залучення курсантів МВС України до професійної діяльності відбувається вже під впливом сформованої психологічної культури. У свою чергу, психологічна культура сприяє успішності їх професійної діяльності.

3. Вивчення психологічної культури як системоутворюючого компонента особистості курсантів дає можливість розробити моделі розвитку психологічної культури професійної підготовки курсантів МВС України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бочарова С. П. Факторы формирования психологической культуры инженера-педагога / С.П. Бочарова // *Управління якістю професійної освіти: зб. наук. пр.* – Донецьк: Лебідь. – 2001. – С. 176–178.
2. *Выготский Л. С.* Психология развития как феномен культуры / под ред. М. Г. Ярошевского / Л.С. Выготский – М. – Воронеж, 1996. – 281 с.
3. Гегель Г. В. Феноменология духу – Гегель Г. В. [пер. з нім. П. Тарашук, наук. ред. пер. Ю. Кушаков]. – К. : Вид-во Соломії Павличко Основи, 2004. – 548 с.
4. Демина Л. Д. Психологическая культура личности: контекст субъективного переживания времени жизни / Л.Д. Демина, И.А. Ральникова // *Вестник Алтайской науки: проблемы социологии и психологии.* – 2001. – № 1. – С. 78–87.
5. Зайцева І. В. Мотивація учіння студентів: монографія / І.В. Зайцева – Ірпінь, 2000. – 191 с.
6. Колмогорова Л. С. Становление психологической культуры школьника / Л. С. Колмогорова // *Вопросы психологии.* – 1999. – № 1. – С. 83-91.
7. Лобанова Ю. И. Исследование влияния особенностей рефлексивного механизма на успешности профессиональной подготовки современного специалиста : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. психол. наук : спец.

- 19.00.03. «Психология труда; инженерная психология» / Ю.И. Лобанова – СПб., 1998. – 20 с.
8. Мотков О. И. Психология самопознания личности / О.И. Мотков. – М., 1993. – 316 с.
9. Селезнева Н. Т. Психологическая культура руководителя системы образования / Н.Т. Селезнева – М. – Красноярск, 1997. – 283 с.
10. Семикин В. В. Психологическая культура и образование / В.В. Семикин // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена.– СПб., 2002 – № 2 (3). – С. 26 – 36.
11. Семиченко В. А. Моделювання структури педагогічної діяльності / В.А. Семиченко – Ялта : Надія, 2000. – 76 с.
12. Соколов Э. В. Культурология / Э.В. Соколов – М., 1994. – 233 с.

Майко Н. С. ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА КАК СИСТЕМООБРАЗУЮЩИЙ КОМПОНЕНТ ЛИЧНОСТИ КУРСАНТОВ МВД УКРАИНЫ

В статье рассматривается психологическая культура курсантов МВД Украины как системообразующий компонент их личности, место психологической культуры в психической организации курсантов, ее связь с другими психическими образованиями, собственной структуре и роль психологической культуры в различных формах социального взаимодействия курсантов.

Ключевые слова: общая культура курсантов, психологическая культура, профессиональная психологическая культура, развитие личности курсантов.

Maiko N. S. THE PSYCHOLOGICAL CULTURE AS A SYSTEM COMPONENT OF PERSONALITY CADETS MIA OF UKRAINE

The article considers the psychological culture of cadets MIA of Ukraine as a backbone component of their identity, the place of culture in psychological mental organization cadets, its relationship with other mental formations, its structure and the role of psychological culture in various forms of social interaction cadets.

Keywords: general culture of cadets, psychological culture, professional psychological culture, personality development of students.

УДК 159.9

Мар'яненко Л. В. (м. Київ)

САМОДЕТЕРМІНАЦІЯ ЯК УМОВА САМОРОЗКРИТТЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ В ПІЗНАВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті надається аналіз поглядів зарубіжних і вітчизняних авторів на природу самодетермінації. Представлена характеристика експериментальних методик та результати емпіричного дослідження самодетермінації учнями пізнання та пізнавальної діяльності. Експериментально підтверджені позитивні і негативні внутрішні і зовнішні умови розвитку самодетермінації пізнавальної діяльності.

Ключові слова: пізнавальна діяльність, самодетермінація, внутрішні умови самодетермінації (розвитку та блокади), зовнішні умови само детермінації (розвитку та блокади), деструкції самодетермінації.

Актуальність. Важливим завданням для навчання і навчального пізнання є розвиток в учня уміння самостійно здобувати знання, творчо їх переробляти і застосовувати, що чи навряд відбудеться, якщо цілеспрямовано